

پیشگفتار

امروزه بسیاری از متفکران و متخصصان تعلیم و تربیت که طرفدار برداشتی نو و دیدی تازه در زمینه اصلاحات آموزشی هستند، بر این باورند که برنامه‌ریزی اصلاحات به منظور تجدید نظر اساسی در عملکرد گذشته و کنونی نظام‌های تعلیم و تربیت هر کشور، باید در پرتو بررسی پیشینه تاریخی تحولات آموزش و پرورش و تحلیل وضعیت کنونی نظام آموزشی صورت پذیرد؛ زیرا در این صورت می‌توان با دیدی تازه و جامع عواملی را که موجب رکود فعالیت‌های فرهنگی و علمی و شکل‌گیری دشواری‌های کنونی نظام آموزشی شده است، شناسایی کرد.¹

کتاب حاضر، مسائل آموزش و پرورش ایران، حاصل سالها مطالعه و تدریس در مؤسسات آموزش عالی و دانشگاهها و بهره‌گیری از مجموعه آثار مکتوب و منابع و مدارک معتبر است. نگارنده قسمت عمده عمر خویش را به تدریس دروسی چون: مسائل جهانی آموزش و پرورش، تاریخ آموزش و پرورش ایران و جهان، آموزش و پرورش تطبیقی و بین‌الملل و اصول و مبانی اجتماعی، اقتصادی و سیاسی آموزش و پرورش گذرانده و در این زمینه‌ها دارای تألیفات و آثاری است. پس بر خود واجب دانست که در تحقق اهداف و مقاصد اندیشمندان و متخصصان تعلیم و تربیت و در پاسخ به نیاز دانشجویان رشته‌های علوم تربیتی، علوم انسانی و اجتماعی، مسئولان دستگاه تربیتی، مربیان و مدیران کانونهای آموزشی، کتاب مذکور را با ویژگیهای نسبتاً متفاوت با آثار و کتابهایی که قبلاً در این زمینه تألیف شده است، به رشته تحریر در آورد. مباحث این کتاب دارای دو بخش عمده است؛ بخش اول دارای چهار فصل و بخش دوم دارای پنج فصل است که در مجموع نه فصل را در بر می‌گیرد. بخش اول کتاب که کلیاتی در باب آموزش و پرورش از عصر قدیم تاکنون را در برمی‌گیرد بدین شرح است:

در فصل اول، تاریخچه آموزش و پرورش و رویدادهای تربیتی، به ویژه از زمان تأسیس مدرسه دارالفنون که نهاد آموزش و پرورش در کشورمان وارد مرحله تازه‌ای از تحول شده است، بررسی می‌شود. این فصل با این هدف نگاشته شده است که آگاهی از فعالیت‌های فرهنگی گذشتگان در جهت استقرار سازمانهای عمومی آموزشی، تدوین قوانین و نشر عقاید و آراء تربیتی در جهت نیل به آمال و آرمانهای تربیتی کشور در شناخت ویژگیهای نظام آموزشی امروز و مسائل مربوط به آن مؤثر است. در این فصل ضمن تحلیل رویدادهای تربیتی به عواملی می‌پردازیم که در جهت توسعه و تحولات بنیادی نظام آموزشی ایران، طی دوران طولانی و پر قدمت نقش بازدارنده‌ای داشته است.

در فصل دوم، ساختار سازمان آموزش و پرورش و مدیریت امور آموزشی آن را شرح خواهیم داد و درباره وظایف دستگاه مرکزی آموزش و پرورش و نهادهایی چون شورای عالی آموزش و پرورش، شوراهای آموزش و پرورش استان و مناطق، مدیریت کانونهای آموزشی و مدارس و نیز حدود اختیارات و طیف فعالیت‌های اجرایی هر یک از آنها، مطالبی ارائه خواهیم کرد.

فصل سوم به کم و کیف مقاطع و سطوح تحصیلی، از جمله دوره آموزش پیش دبستانی، دوره ابتدایی،

¹. کانل، وی. اف؛ تاریخ آموزش و پرورش در قرن بیستم؛ ص 694.

دوره راهنمایی تحصیلی و دوره متوسطه اختصاص دارد. اصول حاکم بر این گونه آموزشها و شرح اهداف، برنامه درسی، ارزشیابی و نظام امتحانات و سرانجام طرح مسائل عمده در زمینه هر یک از مقاطع تحصیلی، موضوعاتی است که در این فصل مطرح می‌شود.

فصل چهارم بحث درباره آموزش عالی است. در این فصل پس از ارائه تاریخچه مختصری از روند تحولات نظام آموزش عالی، اهداف کنونی و وظایف عمده وزارت علوم، تحقیقات و فناوری را شرح خواهیم داد و از عملکرد نهادهایی که در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی آموزش عالی کشور نقش مؤثری دارند، سخن به میان خواهیم آورد.

یادآوری می‌شود مطالب این فصل در مقایسه با فصول قبل بدین دلیل حجم بیشتری دارد که در گذشته، محققان و پژوهندگان کمتر به این بخش از آموزش توجه داشته‌اند. همچنین طرح مسائل و بحث درباره ویژگیهای آموزش عالی کشور به عنوان نقطه اوج کل نظام آموزشی که به میزان زیادی جهت دهنده دستگاه تربیتی کشور نیز هست، در کانون توجه آنان به عنوان یک ضرورت نبوده است. بنابراین، به منظور جبران این قصور در این فصل می‌کوشیم به تفصیل به ویژگیهای نظام کنونی آموزش عالی بپردازیم و مباحث گوناگونی چون: ساختار و تشکیلات اداری و آموزشی دانشگاهها، وضعیت کنونی هیئت علمی و کارکنان آموزشی، گزینش دانشجو، برنامه و رشته‌های متنوع تحصیلی، دانشنامه‌های دانشگاهی، جایگاه تحقیقات در دانشگاهها و سرانجام هزینه‌ها و اعتبارات مالی دانشگاهها را بررسی کنیم.

بخش دوم کتاب اختصاص دارد به طرح مسائل و نارساییهای عمده نظام آموزشی کشور در حال حاضر. نخستین فصل آن، یعنی فصل پنجم، درباره ضرورت شناخت و اصول حاکم بر روش‌شناسی مسائل آموزش و پرورش است و هدف این است که مربیان، طراحان و کارشناسان برنامه‌های اصلاحی کشورمان با اصول و راهبردهایی آشنا شوند تا در پرتو آن بتوانند مسائل و دشواریهای آموزش و پرورش را با همه ابعاد و جوانب گوناگون آن شناسایی و طبقه‌بندی کنند.

در فصل ششم از تربیت معلم به عنوان شاخص‌ترین و محوری‌ترین امر نظام آموزشی بحث و مسائل تربیت معلم در کشورمان را از ابعاد سه‌گانه گزینش معلمان، تربیت و آماده‌سازی و استخدام و جذب آنان بررسی خواهیم کرد.

فصل هفتم به طرح مسائل تحقیقات آموزشی اختصاص دارد. در این فصل به تفصیل درباره جایگاه پژوهشهای تربیتی در نظام کنونی آموزش و پرورش و نیز اصولی که در رونق بخشیدن فرهنگ پژوهش‌خواهی و کاربست نتایج و یافته‌های این‌گونه تحقیقات و موانعی که در راه تحقق بخشیدن آن وجود دارد، بحث می‌کنیم.

فصل هشتم به مسائل آموزش عالی و نارسایی و کاستیهای موجود در دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی و ارائه راه‌حلهای و معرفی تدابیری در جهت حل و فصل آنها اختصاص دارد.

گفتنی است که ارائه مباحثی در زمینه تربیت معلم، تحقیقات آموزشی و آموزش عالی در سه فصل جداگانه بدین لحاظ است که نخست، شیوه تحلیل و بررسی نقادانه این مسائل پس از آگاهی یافتن درباره ضرورت شناخت و اصول حاکم بر روش‌شناسی مسائل آموزش و پرورش، با حضور ذهن بیشتری صورت می‌پذیرد. همچنین طرح مفصل و ریشه‌یابی همه‌جانبه مسائل مذکور که از عمده‌ترین و محوری‌ترین مسائل

آموزش و پرورش کشور به شمار می‌رود در فصلی مستقل و جداگانه امکان‌پذیرتر است. در فصل نهم که تحت عنوان سخن پایانی از آن نام برده‌ایم، ضمن ارائه طرح و شناسایی برخی دیگر از دشواریها و مسائل آموزش و پرورش کشورمان، یافته‌های حاصل از این مطالعه را تحلیل و پیشنهادهایی کاربردی ارائه می‌کنیم. همچنین به معرفی اقدامات چاره‌جویانه‌ای که می‌تواند در رفع دشواریهای کنونی دستگاه تربیتی مؤثر باشد، خواهیم پرداخت.

امید است این مباحث در شناسایی و ریشه‌یابی عمده‌ترین مسائل آموزش و پرورش ایران جامعیت داشته باشد و برای دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت، به خصوص زمانی که طرح ایجاد دگرگونی و اصلاحات اساسی در نظام آموزشی مطرح است، به کار آید. زیرا آگاهی از مسائل و مشکلاتی که نظام آموزشی کشور طی دوران پرفراز و نشیب خود تا به امروز با آن روبه‌رو بوده است، همراه با چاره‌جویی‌هایی برای برطرف کردن این موانع می‌تواند مسئولان تعلیم و تربیت، طراحان برنامه‌های اصلاحی آموزشی و مربیان کشور را در ارائه تدابیر آموزشی و حل مسائل تربیتی جدید که در نظام تعلیم و تربیت ما پدیدار می‌شود، یاری دهد.

احمد آفازاده

خرداد 1383